

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kutleli İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az
Dini və milli tolerantlıq, millətlərarası
münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

Azərbaycan tarixən müxtəlif dinlərin hökm sürdüüyü, çoxmillətli bir ölkə olub. Coğrafi mövqeyi və etnik tərkibi baxımından Azərbaycanda müxtəlif dövrlərdə bütərəstlik, yəhüdlilik, zərdüşlük, xristianlıq, İslam və bir çox dini inanclar mövcud olub. Azərbaycan regionun tək İslam dövləti olmasına baxmayaraq, bütün dinlərin azad yaşadığı bir ölkədir. Burada türklərlə bərabər ləzgi, avar, talıs, rus, tatar, saxur, gürcü, kürd, tat, yəhüdi, udinlər və başqa millətlərin nümayəndələri yaşayırlar. Və onların hər biri öz dini inancını sərbəst şəkildə yaşayıb ibadətini edə bilir. Ölkə ərazisində nəzarət saldıqda məscidlərlə yanaşı, kifayət qədər kilsə, sinaqoqun da fəaliyyət göstərdiyini görürük.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 48-ci maddəsinə əsasən, hər bir şəxs vicdan azadlığı hüququna malikdir. Konstitusiyanın 18-ci maddəsinin 1-3 bəndlərində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında din dövlətdən ayrılır, bütün dini etiqadlar qanun qarşısında bərabərdir, insan şəxsiyyətini *alçaldan, insanlıq prinsiplərinə zidd olan dirləri yaymaq və təbliğ etmək* qadağandır. "Dini etiqad azadlığı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu hər bir şəxsin dinə münasibətini müəyyənləşdirmək və ifadə etmək hüququna və həmin hüququ həyata keçirməyə təminat yaradır.

Hazırda ölkəmizdə 510 dini icma qeydiyyatdan keçib və bunun 32-si müxtəlif dinlərə xidmət edir. Ölkə ərazisində müxtəlif dövrlərdə tikilən kilsələrdə Azərbaycanlı xeyriçəhlərin də əməyi az olmayıb. Bundan başqa, qeyri-İslam dininə aid olan ibadət yerlərinin tikilməsi xalqdan toplanan vəsait hesabına tikilib. Bu da təkcə ölkə rəhbərliyinin deyil, eyni zamanda xalqın da digər dinlərin nümayəndələrinə xoşgörü ilə yanaşdığının nümunəsidir.

Sizə tarixin müxtəlif dövrlərində və ölkənin fərqli yerlərində tikilən kilsələri təqdim edirik.

"Cen Mironosits" pravoslav kilsəsi

Kilsə 1909-cu ildə memar M.F.Verbitskinin layihəsi əsasında rus stilində, məşhur Azərbaycan milyonçusu və xeyriyyəçisi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin şəxsi maddi yardımı və ianələr hesabına inşa edilib. Kilsənin açılışında o dövrün görkəmli siyasi və din xadimləri, o cümlədən rus çarının Qafqazdakı çarşisi Qraf Vorontsov-Daşkov iştirak edib.

İlk zamanlar məbəddə 262-ci Salyan piyada ehtiyat alayının tabeliyində və onların mənsəbi ehtiyatçıları ödəyirdi. 1920-ci ildə Sovet hakimiyyəti dövründə kilsə ilk bağlanan ibadət yerlərindən biri olmuş, onun baş keşişi isə güllələnmişdir. Məbəddə kommunist rejimi vaxt anbarı çevrilibmiş, bir müddət sonra isə idmançılarnın ixtiyarına verilərək, idman zalı kimi istifadə olunmağa başlanmışdır.

1990-cı ildə Qanlı Yanvar hadisələri zamanı kilsənin dam örtüyünə iki nəfər düşmüşdü. Bunun nəticəsində dam tamamilə dağılmış, döşəmə çökmüş, divarlar isə çatlamışdı. Məbədin yan dağılmış binası 1991-ci ildə Rus Pravoslav Kilsəsinin sərəncamına verilib. Bakıda Arxiyerey kafedrasının təsis edilməsindən sonra kilsədə bərpa işlərinin aparılmasına imkan yaranıb. Rus-pravoslav kilsəsinin Bakı və Azərbaycan Yeparxiyasının arxiyepiskopu Aleksandr İşeyin köməyi ilə məbəddə yenidənqurma işləri aparılıb.

Moskvadan və bütün Rusiyanın patriarxi II Aleksiy Azərbaycan səfəri zamanı 27 may 2001-ci ildə tarixdə bu məbədi müqəddəs elan etmiş və ona baş kafedral kilsə statusu vermişdir. Açıılış mərasimində mərhum prezident Heydər Əliyev, hökumət üzvləri, səfirliklərin nümayəndələri və dini icmalın

niskiy tərəfindən ruhanilər məclisi ilə birgə Müqəddəs Arxiyepiskop Mikailin sərafına müqəddəsləşdirilmə mərasimi həyata keçirilir. Kilsədə bir çox ikonalar var idi, amma onların arasında daha çox Müqəddəs Mitropolit Moskovskiy Aleksiy və Yaşaran İlahi Ana ikonaları seçildi. Bu ikonalar Salyan polkuna Afonsk Panteleymey monastırından hədiyyə kimi göndərilmişdi. Kilsədə Müqəddəs Mikail adına yalnız bir prestol (xristian məbədinə bəzi dini mərasimlərin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş kiçik masa) vardı.

1936-cı ildə sözügedən məbəddə Sovet hakimiyyəti tərəfindən bağlandı və yataqxanaya çevrildi. Fəşizm üzərində qələbədən sonra, 1946-cı ildə kilsənin binası yenidən rus-pravoslav kilsəsinə qaytarıldı.

25 may 2001-ci ildə Moskva və Ümumrusiya patriarxi II Aleksiy "Mikail-Arxangel" kilsəsinə baş çəkmiş və burada dua mərasimini həyata keçirmişdi. Hal-hazırda Bakı və Azərbaycan Yeparxiyasının arxiyepiskopu Aleksandr İşeyin təşəbbüsü ilə məbədin aşağı mərtəbəsində müqəddəs apostol Varfolomey adına pıxod (aşağı kilsə təşkilatına mənsub üzvlərinin yaşadığı yer) tikilir.

Azərbaycanda müxtəlif din mənsublarının ibadətini üçün hər cür şərait var

başlanan iştirak etmişlər. Moskvada yaşamış Ümumrusiya Azərbaycan Konqresinin səbiq vitse-prezidenti Aydın Qurbanovun köməkliyi ilə kilsənin ikinci həyatına qovuşdurulması diqqətəlayiq haldır. O, Bakı və Azərbaycan Yeparxiyasının əsas kilsəsinin dirçəldilməsi üçün tələb olunan maliyyə və maddi vəsaitlərin əsas hissəsini öz üzünə götürmüşdü. Azərbaycanın paytaxtında rus-pravoslav məbədinin bərpa edilməsində göstərdiyi xidmətlərə görə Moskva və Ümumrusiya patriarxi II Aleksiy müsəlman xeyriyyəçisi "Pravoslav Ordeni" ilə təltif etmişdir.

Sözügedən pravoslav ibadət yerində xristian ənənəyə görə, Bakı şəhərinin himayəçisi Müqəddəs Varfolomeyin qurumuş cəsədindən olan hissələr saxlanılır.

"Mikail Arxangel" kilsəsi

Mikail Arxangel kilsəsi Bakıda ən qədim pravoslav məbədlərindən biridir. Kilsə XIX-cu əsrin 40-ci illərində inşa edilmiş və hərbi ibadət yerlərindən sayılır. 1855-ci tarixli, 39 sayılı "Qafqaz" qəzetinin məlumatına görə, məbəddə Xəzər Dənizi İdarəsinin bütün rütbəli şəxsləri tərəfindən, Rusiya könüllü donanmasının və polkunun şefi sərafına tikilib. Bu səbəbdən, onun dua otağı ilk vaxtlar gəmi göyərtaşını xatırladırdı və o, Xəzər donanmasına tabe idi. Bu dövrdə məbəddə, "Donanma kilsəsi" (rusca "Flotskaya") adlanırdı. Kilsə Pskov stilində inşa edilmiş. 1873-cü ildə məbədin binası Bakı batalyonuna, daha sonra isə Salyan polkuna, 1875-ci ildə isə kilsə Yeparxiyalı İdarəsinin rəhbərliyinə verilib.

1891-ci ildə hərbi idarənin protosviterinin razılığı ilə kilsə binasının bərpasına başlanılır və 1892-ci ilin noyabr ayında təmir işləri yekunlaşır. Təmir-bərpa işi Müqəddəs Sinodun vəsaiti hesabına aparılmışdı və 22 min rubla başa gəlmişdir.

1 noyabr 1892-ci ildə yenidən bərpa edilmiş məbəddə Nikolay baş kilsəsinin protoireyi və baş keşişi Aleksandr Vasilyevic Yu-

"Müqəddəs Məryəm-mövüld" kilsəsi

Bazilika formasında olan "Müqəddəs Məryəm - mövlud" kilsəsi 1896-cı ildə ianələr hesabına inşa edilmiş. Kilsədə ilk dövrlərdə pıxod məktəbi fəaliyyət göstərmiş. Oktyabr inqilabından sonra bağlanan məbəddə hərbi kazarmaya çevrilmiş. 1944-cü ildə bu ibadət ocağı yenidən rus-pravoslav kilsəsinə qaytarılmış və ona Stavropol-Bakı Yeparxiyasının kafedral Kilsəsi statusu verilib. 1946-cı ildə Azərbaycandakı pravoslav kilsələrinin blaqqoçini protoyerey Serqey Kazanskiyin təşəbbüsü ilə kilsədə əlavə məhrab quraşdırılıb. Kilsədə 1999-cu ildən 2001-ci ilə kimi Bakı və Xəzər Yeparxiyanın yepiskopu Aleksandr İşeyin təşəbbüsü ilə yenidənqurma işləri aparılıb.

26 may 2001-ci ildə Moskva və Ümumrusiya Patriarxi II Aleksiy Müqəddəs Məryəm - mövlud kilsəsinə baş çəkmiş və burada dua mərasimini həyata keçirmişdir. Kilsədə pravoslav ədəbiyyatı ilə zəngin kitabxana, uşaqlar üçün bazar günü məktəbi, həmçinin xeyrat yeməxanası fəaliyyət göstərir.

"Bakirə Müqəddəs Məryəm" kilsəsi

Bakıda 1912-ci ildə neft maqnatları - Rılskiy ailəsi tərəfindən "Bakirə Müqəddəs Məryəm" katolik kilsəsi (memar İ.K.Ploşko) inşa edilmiş. Sovet dövründə 1934-cü ildə kilsə dağıdılmış və onun yerində Dzerjinski adına Klub - indiki Səhriyar adına Mədəniyyət Evi tikilib. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün dini icmalar şərait yaradıldığı kimi, katolik icmasına da qayğı göstərilməmiş və mərhum prezident Heydər Əliyevin göstərişi ilə dini məbəddə ehtiyac duyan katoliklər üçün o vaxt bolşeviklər tərəfindən ucurulmuş kilsənin yerinə yenisinin inşa edilməsi məqsədi ilə ərazi ayrılıb. Bu ərazi 2004-cü ildə Azərbaycana gələn Vatikanın nümayəndə heyətinin başçısı kardinal Toran tərəfindən Roma-katolik kilsəsinin ənənəsinə uyğun olaraq təqdis olunur. Bir il sonra

isə ölkəmizə səfər edən Roma-katolik kilsəsinin rəsmisi kardinal Krescensio Sepe Prezident İlham Əliyev tərəfindən qəbul edilmiş, digər dini icmalın rəhbərləri ilə görüşmüş və daha sonra tikiləcək kilsənin təməlləşdirilmə mərasimində bünövrəyə yerləşdiriləcək ilk daşı təqdis edərək öz xeyir-dualarını vermişdir.

Bolşeviklər tərəfindən uçurulan "Bakirə Müqəddəs Məryəm" kilsəsinin xatirəsinə həsr edilən kilsənin tikintisi 2007-ci ilin fevralında yekunlaşır. Eyni vaxtda 250-300 nəfər ibadət edə biləcəyi salona olan bu kilsə Neapol Memarlıq Universitetinin professoru Pado Ruceyro və Bakı şəhərinin baş memarı Akif Abdullayevlin layihəsi əsasında inşa olunur. 2007-ci ilin aprelində Roma-katolik kilsəsinin Cənubi Qafqaz üzrə apostol nümsisi arxiyepiskop Klavdiu Qidzerotti yeni kilsədə ilk ibadət həyata keçirir. Kilsənin rəsmi açılışı isə Vatikanın dövlət katibi kardinal Tarçizio Bertonenin 2008-ci ilin martında Azərbaycana səfəri çərçivəsində baş tutur. Açıılış mərasimində dövlət başçısı İlham Əliyev, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam

Allahşükür Paşazadə, rus-pravoslav kilsəsinin Bakı və Xəzər Yeparxiyasının yepiskopu Aleksandr İşeyin, apardı dini icmalın rəhbərləri, diplomatik korpusun nümayəndələri, xarici qonaqlar iştirak etmişdir.

"Aleksandr Nevski" kilsəsi

Məbəddə 1887-ci ildə köhnə qəbiristanlığın yerində həm yerli pravoslavların, həm də müsəlmanların xeyriyyə vəsaiti hesabına ucaldırılıb. Bolşevik inqilabına qədər bu pravoslav ibadət yeri baş kilsə stasuna malik olsa da, XX əsrin 20-ci illərində Sovet hakimiyyəti tərəfindən bağlanaraq başqa məqsədlər üçün istifadə olunur. 1946-cı ildə məbəddə rus-pravoslav kilsəsinə qaytarılır. Kilsənin əski interyerindən müxtəlif ikonalar günümüzdə qədər qalıb. Bunlar arasında müqəddəs Aleksandr Nevski və müqəddəs Mariya Maqdalena adına ikonalar xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Məbəddə ibadət mərasimləri altıncı və bazar günləri, həmçinin pravoslav bayramlarında keçirilir.

"Çotari" alban-udi kilsəsi

Qəbələ rayonunun Nic qəsəbəsində yerləşən "Çotari" alban-udi kilsəsi yerli sakinlərin vəsaiti hesabına 1723-cü ildə inşa edilmişdir. Kilsənin adı qəsəbədəki Çotari məhəlləsinin adından götürülüb. Sovet hakimiyyəti illərində fındıq anbar kimi fəaliyyət göstərən kilsədə 2003-cü ildə əsas bərpa və yenidənqurma işlərinə başlanılır və 2006-cı ildə dindarlarnın istifadəsinə verilib.

"Müqəddəs Georgi" pravoslav kilsəsi

"Müqəddəs Georgi" kilsəsi Qax rayonunun Qaxingiloy kənd ərazisində yerləşir. Bu kilsə 1888-ci ildə xristian din özabəkşi müqəddəs Georginin sərafına könüllü ianələr və Qafqazda Xristianlığın Bərpa İdarəsinin maliyyəsi ilə tikilib. Kilsə Madoniyə və Turizm Nazirliyi tərəfindən tarixi abidə kimi qorunur. Orada dövlət qeydiyyatından keçmiş dini icma fəaliyyət göstərir.